

TAHİYYAT

(bk. TEŞEHHÜD).

TAHİYYETÜ'L-MESCİD

(تحية المسجد)

Mescide girince kılınan
nâfile namaz.

Sözlükte “selâm vermek, tâzimde bulunmak” anlamındaki **tahiyye** ile **mescid** kelimelerinden oluşan **tahiyyetü'l-mescid** terkihi mescide / camiye girildiğinde kılınan nâfile namazı ifade eder. Buna **hakku'l-mescid** de denilmiştir (İbn Receb, III, 274). Kur'ân-ı Kerîm'de bir eve giren kişinin ev halkına veya evde kimse yoksa kendisine selâm vermesinin istendiği (en-Nûr 24/27, 61) ve mescidlerin Allah'a ibadet edilen kutsal mekânlar olması sebebiyle Allah'ın evleri diye nitelendirildiği dikkate alındığında bu namazın bir anlamda mescidin sahibi olan Allah'ı saygıyla selâmlama olduğu söylenebilir. Selâm ve selâmlama mânâsıyla tahiyye kelimesi ve türevleri birçok âyet ve hadiste geçmektedir (M. F. Abdülbâki, *el-Mu'cem*, “hyy” md.; Wensinck, *el-Mu'cem*, “hyy” md.; diğer tahiyye türleri için bk. Bedreddin ez-Zerkeşi, I, 246-247).

Tahiyyetü'l-mescidin meşruiyeti sünnet ve icmâ ile sabittir (Nevevî, III, 34; Şevkânî, III, 84-85). Fıkıh âlimleri, “Sizden biriniz mescide girdiğinde oturmadan iki rek'at namaz kılsın” meâlindeki hadiste (Buhârî, “Teheccüd”, 25; Müslim, “Şalâtü'l-müsâfirîn”, 11, 69) geçen emrin vücûba değil nedbe delâlet ettiğini, dolayısıyla tahiyyetü'l-mescidin mendup / müstehap olduğunu söylemiştir (Nevevî, II, 172). Aynı şekilde, “Sizden biriniz mescide girdiği vakit iki rek'at namaz kılmadıkça oturmasını” hadisinde (Buhârî, “Şalât”, 60) yer alan nehyin de haramlığa değil kerâhete delâlet ettiğini ve özürsüz olarak bu namazı kılmadan oturmanın mekruh olduğunu belirtmişlerdir. Bazı kaynaklarda Zâhirîler'e göre tahiyyetü'l-mescidin vâcip / farz sayıldığı zikredilirse de (Şevkânî, III, 84), mezhebin önde gelen fakihlerinden İbn Hazm bunun farz değil nâfile / tatavvu türünden bir namaz olduğunu açıkça belirtir (*el-Muḥallâ*, II, 7; VI, 266). Tahiyyetü'l-mescid Hanefîler'e göre iki veya dört, Mâlikîler'e göre iki rek'attır. Şâfiî ve Hanbelîler'e göre ise bu niyetle istendiği kadar namaz kılınabilir. İmâmiyye, Zeydiyye ve İbâziyye mez-

heplerine göre de tahiyyetü'l-mescidin en azı iki rek'attır.

Müezzin kâmet getirirken veya cemaatle namaza başlandığında mescide giren kişinin tahiyyetü'l-mescid kılmasının kerâheti hususunda fakihler görüş birliği içindedir. Hanefîler, Ahmed b. Hanbel ve Mâlikîler'den Sahnûn'a göre ezan okunduğu sırada mescide giren kimsenin de bu namazı kılması mekruhtur; Şâfiîler'e göre ise kılabilir. Hanefî, Mâlikî ve Hanbelîler tahiyyetü'l-mescidin nâfile namaz kılmanın mekruh sayıldığı vakitlerde kılınmayacağı kanaatindedir. Şâfiîler'e göre tahiyyetü'l-mescid mutlak değil sebebe bağlı nâfile namazlardan olduğu için bu vakitlerde de kılınabilir. Yine Şâfiîler dışındaki üç mezhebe göre mescide girince hemen kılması daha faziletli sayılmakla birlikte oturduktan sonra da kılınabilir; Şâfiîler'e göre ise kişi bilerek oturmuşsa artık bu namazı kılamaz. Hanefî ve Mâlikîler cuma günü hatip minberde iken mescide giren kimsenin oturup hutbeyi dinlemesi gerektiğini ve tahiyyetü'l-mescid kılmasının mekruh olduğunu söylemiştir. Şâfiîler ve Hanbelîler'e göre ise uzatılmak ve Hanbelîler'e göre ise uzatılmak ve iki rek'atı geçirmemek şartıyla kılınmalıdır. Ayrıca bu iki mezhebe göre cuma namazı öncesinde imam tahiyye namazı kılmaz, onun tahiyyesi hutbe okumaktır. Hanbelîler'e göre bayram namazı için camiye giren kişinin tahiyye namazı kılması mekruhtur. Hanefîler, Mâlikîler ve Hanbelîler'in çoğunluğu günde birkaç defa mescide giren kişinin günde bir defa tahiyyetü'l-mescid kılmasının yeterli olacağı görüşündedir; Şâfiîler'in çoğunluğuna göre ise mescide her girişte kılınmalıdır. Mescide giren kişinin abdestsizlik, meşguliyet veya kerâhet vakitinin girmesi gibi sebeplerle bu namazı kılamaması durumunda, “Sübḥânallâhi ve'l-hamdü lillâhi ve lâ ilâhe illallâhü ve'llâhü ekber” demesi müstehaptır; bazı âlimler buna “ve lâ havle ve lâ kudrete illâ bi'llâhi'l-aliyyi'l-azîm” cümlesini de eklemiştir.

Fıkıh âlimleri Hz. Peygamber'in, “Mescidlerin hakkını veriniz” sözü üzerine hakkının ne olduğu sorulunca, “Oturmadan önce iki rek'at namaz kılmanızdır” şeklindeki cevabına (Şevkânî, III, 84) ve konuyla ilgili başka hadislerle dayanarak herhangi bir namazı kılmak veya farz namazı cemaatle kılmak suretiyle de mescidin hakkının verileceğini, dolayısıyla secdeli ve rükûlu en az iki rek'at farz veya nâfile namazı kılmak niyetiyle mescide giren kişinin kıldığı bu namazın niyet etmese bile tahiyyetü'l-mescid yerine geçeceğini ve onun sevabını da kazanacağını belirtmişlerdir.

Mescid-i Harâm'ın tahiyyesi Kâbe'yi tavaf etmektir; oraya giren hemen tavafa başlamalı, tavaf niyeti olmaksızın girerse tahiyyetü'l-mescid kılmalıdır.

BİBLİYOGRAFYA :

Şâfiî, *el-Üm*, I, 172; İbn Hazm, *el-Muḥallâ*, II, 7; VI, 266; Serahsî, *el-Mebsûṭ*, I, 151-153; II, 29-30; Kâsânî, *Bedâ'î*, I, 190, 263-264, 295-296; Muvaffakuddin İbn Kudâme, *el-Muḡnî*, [baskı yeri ve tarihi yok] (Dâru İhyâi't-türâsi'l-Arabî), II, 83-84; Nevevî, *Şerḫu Müslim*, II, 172; III, 34, 182, 256; İbn Receb, *Fethu'l-bârî Şerḫu's-Şaḫîḫi'l-Buḫârî* (nşr. Mahmûd b. Şa'bân b. Abdülmaksûd v.dğr.), Kahire 1417/1996, III, 270-278; Bedreddin ez-Zerkeşi, *el-Meşûr fi'l-kavâ'id* (nşr. Teysîr Fâik Ahmed Mahmûd), Küveyt 1402/1982, I, 246-247; İbnü'l-Murtazâ, *el-Baḫrû'z-zehḫâr*, San'a 1366/1947, II, 40; İbn Hacer, *Fethu'l-bârî* (Sa'd), III, 105; Mewvâk, *et-Tâc ve'l-iklil*, Beyrut, ts. (Dârü'l-kütübü'l-ilmîyye), II, 374-375; Şemseddin er-Remlî, *Nihâyetü'l-muhtâc*, Beyrut 1404/1984, II, 116-121; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kunâ*, I, 426; II, 46-47; Muhammed b. Abdullah el-Harâşî, *Şerḫu Muḫtaşar Ḥalil*, Beyrut, ts. (Dâru Sâdir), II, 5-6; Şevkânî, *Neylü'l-evṭâr*, III, 84-85; İbn Âbidin, *Reddü'l-muhtâr*, II, 18-19; Etfayyîş, *Şerḫu Kitâbi'n-Nil ve şifâ'i'l-âli*, Beyrut 1392/1972, IV, 145, 417; “Tahiyyetü'l-mescid”, *Mv.F. X*, 304-307; Beşîr Gözübenli, “Nâfile Namazlar”, *İslâm'da İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi* (ed. İbrahim Kâfi Dönmez), İstanbul 2006, III, 1497-1498.

FAHRETTİN ATAR

TAHKİK

(التحقيق)

Kur'an tilâvetinde harflerin
hakkının tam olarak verildiği
yavaş okuma biçimi

(bk. TİLÂVET).

TAHKİKÜ mâ li'l-HİND

(تحقيق ما الهند)

Bîrûnî'nin

(ö. 453/1061 ?)]

Hint inancı,

kültürü ve coğrafyasına dair eseri.

Tam adı *Taḫḫiku mâ li'l-Hind min maḳûletin maḳûletin fi'l-âql ev merzûle*'dir. Muhtemelen 1017-1030 yılları arasında kaleme alınan eser Hindoloji alanında yapılmış ilk ciddi çalışma olarak şöret bulmuştur. Bîrûnî'nin dinî, içtimâî ve tabii ilimlere vukufunu ortaya koyduğu eser her biri ortalama dört beş sayfa hacminde seksen bölümden (makale) meydana gelir. Hint kültürünün temel özellikleri, Hindular'ın inancına göre tanrı, görünür ve görünmez âlemler, nefis-beden ilişkisi, ruh ve ruh göçü, cennet ve cehennem, nihaî kurtuluşun mahiyeti ve buna ulaşma yöntemleri, yaratılmışların türleri ve

nitelikleri; Hindular'da kast sistemi ve farklı kastlara özgü kurallar, kutsal metinler, dinî ve medenî hukukun kaynağı, putperestlik ve putlar, kurban ve kefarete törenleri, kutsal yerler ve ziyaret âdâbı, sadakalar, davalar ve cezalar, yeme içme âdâbı, dinî bayramlar ve oruç günleri, uğurlu ve uğursuz günler, evlilik, miras ve ölümle ilgili uygulamalar gibi hayatın her alanıyla ilgili ayrıntılı bilgiler içerir. Eserde ayrıca Hint dili ve edebiyatı, düşüncesi, coğrafyası, tarihi, astronomisi ve astrolojisi gibi Hint kültürü ve bilimine ait hemen her konuda mâlûmat yer alır.

Bîrûnî eserinde kendi yerine Hindular'ı konuşturmayı ve onların eserlerinden uzun alıntılar yapmayı tercih etmiştir. Bölümlerin çoğu üç kısımdan oluşur. Birinci kısım, konunun müellif tarafından anlaşıldığı şekliyle ortaya konduğu kısa bir girişten ibarettir. İkinci kısımda dinî inanç ve uygulamalara dair Sanskritçe eserlerden uzun iktibaslar veya edebiyat, tarih, coğrafya ve hukuk konularına, Hint örf ve âdetlerine dair bilgiler yer alır. Üçüncü kısımda ele alınan konuların İslâm, Yunan veya İran düşüncesiyle benzerlikleri üzerinde durulur ve karşılaştırmalara yer verilir. Bazan da müellif bölümün sonunda kendisinin ulaştığı neticeyi kısaca zikreder. Dolayısıyla her bölüm belli bir plan doğrultusunda sistematik biçimde yazılmıştır (*Al-Beruni's India*, tercüme edenin girişi, s. XXIV-XXV).

Eserin, İslâm inanç ve uygulamalarından farklı olan Hint dini ve düşüncesinin Sind, Pencap, Kâbil ve Gazne gibi bölgelerde Hindular'la iç içe yaşayan müslümanlarca anlaşılmasını kolaylaştırmak ve -Bîrûnî'nin ifadesiyle- dinî konularda Hindular'la tartışmak veya onlara yakın olmak isteyenlere bilgi vermek amacıyla yazıldığı anlaşılmaktadır (*a.g.e.*, I, 6-7). Fakat Bîrûnî'ye göre eseri bir polemik kitabı değildir. Bu sebeple eserde müellif tarafından yanlış olduğu düşünülen Hindu öğretileri ve uygulamalarına itiraz edilmemiş, karşı tezler ileri sürülmemiştir. Hindu rivayetlerindeki bazı tarihî tutarsızlıklara işaret edilmekle birlikte genellikle Hindular'ın inançları olduğu gibi anlatılmış, gerektiği yerlerde İslâm ve Grek düşüncesiyle benzerlikler üzerinde durulmuştur. Bîrûnî özellikle ruh göçü, putperestlik ve panteist yaratma öğretisi gibi birçok kültürde var olan genel konuları ele aldığı bölümlerde Yunan düşüncesinin yanı sıra sâfî ve hıristiyan görüşlerine de yer vermiştir (*a.g.e.*, I, 7).

Tahkîku mâ li'l-Hind, Bîrûnî'nin Hint kültürüne dair ilk çalışması değildir. Mu-

kaddimede belirttiğine göre Bîrûnî bu eseri kaleme almadan önce biri bütün varlıkların mahiyetine dair *Sankhya*, diğeri ruhun bedensel (maddî) engellerden kurtuluşuna ilişkin *Patanjali* olmak üzere Hinduizm'e ait iki önemli eseri Arapça'ya tercüme etmiştir. Bundan dolayı Hint kültürüne vukufundan emin bir şekilde eserini, müslümanların başka hiçbir kaynağa ihtiyaç duymadan bütün Hint inanç ve uygulamalarını öğrenebilecekleri bir kitap olarak tanımlamıştır (*a.g.e.*, I, 8). Bununla birlikte eser, dinî metin olarak *Bhagavad Gita* ve *Puranalar*'dan daha önemli konumdaki *Vedalar*'a ve *Upanişadlar*'a atfı yapılmaması, Hindistan'ın siyasi tarihinden ve Budizm, Jainizm gibi Hint kökenli dinlerden yeterince söz edilmemesi yahut hiç bahsedilmemesi ve bölümler arasındaki orantısızlık yüzünden eleştirilmiştir.

Eser, C. Edward Sachau tarafından tahkik edilerek Almanca'ya (1883-1884) ve İngilizce'ye (1887-1888) çevrilmiş, hem Arapça tahkikli neşri (Londra 1887) hem de *Alberuni's India* adlı İngilizce çevirisi giriş ve notlarla birlikte yayımlanmıştır (I-II, London 1888, 1910; tıpkıbasım, Frankfurt 1993). Kitabın Arapça iki ayrı baskısı 1958'de Haydarâbâd'da ve 1983'te Beyrut'ta gerçekleştirilmiştir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında Kıvâmüddin Burslan tarafından Türkçe'ye yapılan tercümesi henüz yayımlanmamış olup mütercimim kendi el yazısıyla kaleme aldığı nüsha Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi'nde bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Bîrûnî, *Tahkîku mâ li'l-Hind*, Haydarâbâd 1377/1958; a.e.: *Alberuni's India: An Account of the Religion, Philosophy, Literature, Geography, Chronology, Astronomy, Customs, Laws, and Astrology of India About A.D. 1030* (trc. E. C. Sachau), London 1910, I, 6-8, ayrıca bk. tercüme edenin girişi, s. XXIV-XXV; Günay Tümer, "Beyrunî'nin Karşılaştırmalı Dinler Tarihi Çalışmaları", *Beyrunî'ye Armağan*, Ankara 1974, s. 209-230; a.mlf., *Bîrûnî'ye Göre Dinler ve İslâm Dini*, Ankara 1975; Ahmad Hasan Dani, "Al-Bîrûnî's India: A Re-Evaluation", *Al-Bîrûnî: Commemorative Volume - Proceedings of the International Congress Held in Pakistan, November 26 - December 12, 1973* (ed. Hakim Mohammed Said), Karachi 1979, s. 182-189; A. M. A. R. Fatimi, "Al-Bîrûnî's India", a.e., s. 190; Mohammad Aslam, "Al-Bîrûnî's Methodology in India", a.e., s. 329-335; Bashir Ahmed Dar, "Al-Bîrûnî on Hindu Religious Thought", a.e., s. 336-343; F. J. Goldsmid, "Sachau's Al-Bîrûnî", *JRAS* (1951), s. 129-142; Kemal Ataman, "Re-Reading al-Bîrûnî's India: A Case for Intercultural Understanding", *Islam and Christian-Muslim Relations*, XVI/2, Birmingham 2005, s. 141-154.

ALİ İHSAN YİTİK

TAHKÎKU'I-MENÂT

(bk. MENÂT).

TAHKÎM

(التحكيم)

Siffin Savaşı'nda
(37/657)

hilâfet meselesinin
Kur'an'a göre çözülmek üzere
hakemlere havale edilmesi işi
(bk. SİFFİN SAVAŞI).

TAHKÎM

(التحكيم)

Aralarında
hukukî ihtilâf bulunan kişilerin
bu ihtilâfı çözüme bağlaması için
üçüncü kişiyi
hakem tayin etmesi anlamında
fıkıh terimi.

Sözlükte "bir konuda hüküm ve karar vermeyi bir kişiye bırakmak" anlamındaki **tahkîm** fıkıh terimi olarak "aralarında hukukî ihtilâf bulunan tarafların bu ihtilâfı çözüme bağlaması için üçüncü kişiyi ya da kişileri hakem tayin etmesi ve bu hususta yaptıkları sözleşme" demektir. Tahkîmin taraflarına **muhakkim**, uyuşmazlığı çözmesi istenen kişiye **hakem** (**muhakkem**) denir. Kur'an-ı Kerim'de hakem kelimesi üç yerde (en-Nisâ 4/35; el-En'âm 6/114), tahkîm masdarından türeyen fiiller iki yerde (en-Nisâ 4/65; el-Mâide 5/43) geçer. Hadislerde hakem bilinen anlamı yanında "hâkim ve yönetici" anlamında, tahkîm ve yakın anlamlı **tehâküm**, **ihkâm** masdarlarından türeyen fiiller ise "hakem tayin etme, hakeme veya hâkime gitme" mânalarında kullanılmıştır (Wensinck, *el-Mu'cem*, "hkm" md.). Tahkîm konusu fıkıh eserlerinin nikâh, talâk, kazâ ve edebül-kâdî bölümlerinde ele alınmıştır. *Mecelle*'nin 1869-1877. maddeleri tahkîmle ilgilidir. Hukukî uyuşmazlıkların çözüme kavuşturulmasında resmî yargı yoluna nisbetle sınırlı bir kazâî prosedür içeren ve insanlık tarihinde uzun bir geçmişi olan tahkîm usulü İslâm öncesi Arap toplumunda yaygın biçimde uygulanıyordu. İslâm âlimleri, konuya ilişkin âyetlerin delâleti yanında Hz. Peygamber'in söz ve uygulamalarına dayanarak tahkîmin meşruiyeti hakkında görüş birliğine varmış; fıkıh literatüründe tahkîmin değişik hukuk dallarındaki işlevi, hakemde aranacak nitelikler vb. hususlar üzerinde geniş biçimde du-